

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора філософських наук, професора, професора
кафедри філософії Національного університету біоресурсів і**

природокористування України

Сторожук Світлани Володимирівни

на дисертацію Білецької Вікторії Вікторівни

«Іван Мірчук як історик української філософії: європейський контекст»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі

спеціальності 09.00.05 – історія філософії

Актуальність теми дисертаційного дослідження В. Білецької зумовлена цілим рядом чинників. Насамперед необхідно звернути увагу на докорінні зміни соціокультурного буття, що відбуваються під впливом глобалізації. Вони призводять до істотного розмивання усіх форм модерної ідентичності, не зумовлюючи водночас відмови від соціальності як такої. В таких умовах більш значимими стають культурні символи та світоглядні концепти, які дають орієнтири для щоденного життя, надаючи йому хоча б тимчасової визначеності. Звісно, нові форми колективної ідентичності, у порівнянні з модерними, виявляються менш тривкими та стабільними. Поміж тим, під впливом перманентних політичних спекуляцій зумовлених невпинною боротьбою за економічні та символічні ресурси та/або розширення сфери політичного впливу еліт, вони, як показує український та європейський досвід останніх кількох років, вони стають дієвим засобом руйнування гомогенної культурної ідентичності етнічних та/або національних спільнот та фрагментації, здавалось би давно усталених, політичних кордонів національних держав.

Докорінні зміни, які відбуваються у світі під впливом глобалізації, актуалізують переосмислення історичного та культурного капіталу національних спільнот та пошук тих світоглядних концептів, цінностей та символів, які в умовах перманентних соціокультурних змін матимуть високий об'єднуючий потенціал, забезпечивши спільноту спільними ідеалами. Поряд з

вказаним, вагомим чинником актуалізації досліджень спрямованих на переосмислення культурних здобутків етнічних та національних спільнот стала чітко виражена останніми роками ностальгія за фундаменталізмом, який забезпечував людину чіткими та зрозумілими цінностями, а з ними й соціокультурними орієнтирами у всіх сферах суспільного буття.

Загальноцивілізаційні трансформації сьогодення не минули й України. Поміж тим, тут зростання не тільки наукового, а й суспільного інтересу до осмислення власного культурного спадку зумовлене необхідністю цивілізаційного самовизначення українців. Цей процес, як цілком справедливо зауважує В. Білецька, поєднується із бажанням зберегти «глибинні субстанційно-духовні надбання, які становлять основу ... самобутності українського народу» (с. 16).

Підкреслюючи актуальність теми дисертаційного дослідження «Іван Мірчук як історик української філософії: європейський контекст» не варто ігнорувати й того, що осмислення та переосмислення історичної та культурної спадщини є актуальним завжди і для кожної етнічної, національної і навіть глобальної спільноти. Поміж тим, у випадках, коли гармонійний історичний та культурний розвиток такої спільноти зазнавав переривів через асиміляторську політику чужоземних народів, це питання набуває особливої значущості. В таких випадках, відродження культурної спадщини – культурної та історичної пам'яті та відповідно повернення до інтелектуальної скарбниці народу теоретичних надбань тих мислителів, праці котрих мали вагоме значення для формування етнокультурної ідентичності спільноти, є одним із засадничих завдань гуманітарної науки. І саме з огляду на це, маємо всі підстави говорити про те, що дисертаційне дослідження В. Білецької – це важлива віха у відродженні тієї частини культурної спадщини українців, яка може мати вагоме значення в процесі розробки сучасних стратегій національної консолідації та має важливе значення для відродження культурної пам'яті народу.

Зауважимо, що дисертаційне дослідження Білецької В. В. є фрагментом **комплексної наукової теми** кафедри філософії Полтавського національного

педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Культурно-історична детермінація розвитку людського потенціалу в процесі формування громадянського суспільства в Україні» (державний реєстраційний номер 0116U002584). Це, своєю чергою, обґрунтовує та пояснює ті чинники, які визначили напрям наукових пошуків дисертантки та визначили тему дисертаційного дослідження.

Наукова новизна дослідження та одержаних результатів не викликає жодного сумніву. Дисертантка представила на розгляд спеціалізованої вченої ради фундаментальне філософське дослідження у якому розкриваються основні філософські орієнтири І. Мірчука, висвітлюється сутність та специфіки аналізу мислителем ключових концептів філософської думки України XVIII – початку XX століть. Зокрема, у ході дослідження дисертантка обґрунтувала та показала, що осердям історико-філософських досліджень І. Мірчука було вивчення української духовності та ментальності. Саме з цього ракурсу, як цілком аргументовано доводить В. Білецька, мислитель розглядав своєрідність та самобутність української філософської думки. Незважаючи на те, що за переконанням І. Мірчука філософська творчість функціонує на тлі національної культури, виявляючи та демонструючи характерні риси останньої, це, як показує В. Білецька, не приводить мислителя до думки щодо закритого характеру української філософії. Навпаки, він вважає, що своєрідність української історико-філософської думки XVIII – початку XX століть полягає у поєднанні базових європейських філософських тенденцій розвитку з українською духовною традицією.

Слід зауважити, що дослідження своєрідності модерної української філософської думки має вагомe теоретичне і практичне значення з огляду на нагальну потребу відродження колективної пам'яті українців та формування концептуальних підвалин їхнього сучасного геополітичного вектору. Плідним та перспективним у даному контексті видається й те, що дисертантка, намагаючись здійснити комплексний аналіз філософської спадщини І. Мірчука, акцентувала увагу не тільки на світоглядному впливі європейського

соціокультурного та інтелектуального просторів на розвиток української філософської думки загалом та творчості І. Мірчука зокрема, а й зосередила увагу на тих проблемах, які, на думку українського мислителя, гальмували розвиток філософської думки в Україні. Такий підхід, на наш погляд, є надзвичайно плідним та перспективним в умовах сьогодення – чітке розуміння ментальної своєрідності українців та сусідніх слов'янських народів, закладає підвалини для критичного переосмислення тих ідей та концептів, які стали частиною колективної пам'яті українців у підсумку репресивних культурних та національних стратегій радянської влади.

Не викликає сумнівів **теоретична значущість** дисертаційного дослідження. Отримані в дисертації результати формують аргументоване цілісне уявлення про постать та погляди І. Мірчука як історика української філософії, показують своєрідність та проблеми розвитку філософської думки України XVIII – початку XX століть та демонструють особливості слов'янської філософії. З огляду на це, висновки та теоретичні узагальнення зроблені в роботі можуть бути використані у науково-дослідницькій роботі для подальшої розробки філософських поглядів українського мислителя, навчальному процесі як матеріал при розробці навчальних програм, написанні науково-методичних посібників і підручників, створенні лекційних фондів, спецкурсів та спецсеминарів з філософії, історії української філософії, історії української культури, як матеріал для науково-дослідницької роботи зі студентами, а також у роботі студентських наукових гуртків та при організації виховної роботи.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає у тому, що висновки та теоретичні узагальнення можуть бути світоглядною основою для розробки сучасних стратегій національної консолідації. Крім того, вони сприятимуть дослідженню сучасних явищ культурного життя, ідеологічних процесів та усвідомленню культурної самобутності українців.

Звісно теоретична і практична значущість дисертаційної роботи визначається **обґрунтованістю наукових положень та висновків** сформульованих у дисертації. У цьому контексті, дисертаційне дослідження

В. Білецької справляє надзвичайно позитивне враження. Дисертантка професійно підійшла до вирішення цілої низки дослідницьких завдань, що забезпечило реалізацію поставленої мети та дослідницьких завдань. Цьому сприяла чітка, послідовна та логічна структура дисертаційної роботи. Вона складається зі вступу, трьох розділів та висновків. Список використаних джерел подається до кожного розділу окремо.

Перший розділ дисертації присвячено висвітленню теоретичної та методологічної основи дослідження. В цьому контексті привертає увагу ґрунтовність методологічної бази дослідження. Зокрема, у ході дослідження дисертантка цілком доречно використовує міждисциплінарний, антропологічний, аксіологічний та діяльнісний підходи, а також цілий комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Всебічне та об'єктивне дослідження інтелектуальної спадщини І. Мірчука, поряд з вказаним забезпечували принципи об'єктивності, історизму, методологічного плюралізму тощо. Слід зауважити, що згадані підходи, методи та принципи використовуються у відповідності з поставленими у дисертації завданнями, забезпечуючи всебічний і повний аналіз інтелектуальної спадщини І. Мірчука.

Плідним та ґрунтовним видається здійснений дисертанткою аналіз джерельної бази дослідження, яка складається з двох груп робіт. Першу складають роботи в яких безпосередньо висвітлювалася творчість І. Мірчука, за напрямками: біографічний (Т. Андрійчук, В. Білодід, Д. Бурім, Р. Голіят, І. Грабовська, С. Іваник, О. Ковальчук, Н. Полонська-Василенко та ін.); етнопсихологічний (П. Гнатенко, О. Гук, Т. Довбенко) та історико-філософський (С. Бондар, Г. Вдовиченко, О. Вертій, М. Шафовал, Р. Яремко). Другу – архівні матеріали, філософські розвідки та дослідження самого І. Мірчука, частину з яких дисертантка віднайшла у Центральному державному архіві зарубіжної україніки та Центральному архіві вищих органів влади та управління. Звернення дисертантки до архівних матеріалів надає дисертаційній роботі новаторського характеру.

Особливу увагу привертає третій підрозділ першого розділу дисертації. Він присвячений дослідженню основних аспектів ранніх праць І. Мірчука. Такий підхід в контексті дослідження теоретико-методологічної бази дослідження видається надзвичайно плідним і перспективним – він дає можливість прослідкувати концептуальні та соціокультурні витoki філософських поглядів мислителя, тим самим забезпечуючи формування комплексного підходу до його інтелектуальної спадщини.

Грунтовним та результативним видається й другий розділ дисертації В. Білецької. Він присвячений інтерпретації та поясненню особливостей тлумачення І. Мірчуком філософської думки України XVIII – XIX століть. З огляду на те, що Г. Сковорода є не тільки одним із найвизначніших представників філософської думки цього періоду, а й виразником української духовності, чільна увага не тільки у творчості І. Мірчука, а й дисертаційному дослідженні В. Білецької, належить історико-філософській реінтерпретації його філософської спадщини. Зокрема, дисертантка акцентує увагу на тому, І. Мірчук розглядає «філософію серця» Сковороди в онтологічному, теоретико-пізнавальному і морально практичному аспектах, надаючи чіткого пріоритет останньому. Головним завданням мислителя, на думку І. Мірчука, як доводить В. Білецька, було обґрунтування філософсько-світоглядних підвалин моралі та поширенні її і словом, і діями.

Слід зауважити, що висвітлюючи особливості тлумачення І. Мірчуком філософії Г. Сковороди, дисертантка залишається у відповідності до принципом об'єктивності, а відтак не завжди розділяє положення та висновки І. Мірчука, доповнюючи їх авторським баченням досліджуваної проблеми та беручи до уваги теоретико-методологічні напрацювання останніх років.

У другому підрозділі «Характеристика української академічної філософії XVIII – XIX століть за І. Мірчуком» дисертанткою з'ясовується своєрідність концептуальних висновків І. Мірчука щодо розвитку академічної філософії в Україні. З цією метою досліджуються бачення І. Мірчуком ідейних витоків української академічної філософії та обґрунтовується її самобутній характер.

Зокрема, попри істотний вплив Просвітництва та Романтизму на розвиток української філософської думки XIX ст., все ж, як доводить дисертантка, вона мала чітко виражену ментальну своєрідність. Це, своєю чергою, дає всі підстави стверджувати, що український інтелектуальний простір не набував такого рівня універсальності як на Заході, що звісно знаходить своє відображення не тільки у культурі та філософії XIX ст., а й сьогодні.

Розкриті дисертанткою у першому та другому підрозділі дисертаційної роботи концептуальні інтенції історико-філософських розвідок І. Мірчука й передусім його прагнення показати вплив українського світобачення та духовності загалом на розвиток професійної культури, досліджуються і в третьому підрозділі другого розділу. Він присвячений розкриттю світоглядних орієнтирів та впливу української духовності на творчість Лесі України. Попри непересічний вплив останньої, дисертантка поділяє думку І. Мірчука про те, що творчість Лесі Українки є вагомою віхою не тільки етнічної та національною, а й світової культури. Незважаючи на національне забарвлення, поетеса у своїй творчій спадщині ставить багато етичних питань, які стосуються кожної людини незалежно від її етнічної чи національної приналежності.

Загальні інтенції історико-філософських пошуків І. Мірчука, як цілком аргументовано показує дисертантка у третьому розділі дисертації, зберігаються і при дослідженні ним філософської думки початку XX ст. Водночас із цим, дослідниця акцентує увагу на тих соціокультурних змінах, які відбулися на початку XX ст. і визначили напрям філософських пошуків цього часу. Адже, попри те, що І. Мірчук, аналізуючи цей період розвитку української історико-філософської думки, продовжує акцентувати увагу на практичній зорієнтованості філософського знання та його тісному зв'язку з життям, в цей час проявляються нові змістовні інтенції філософського знання. Ця думка, як доводить дисертантка, опосередковано прослідковується у ставленні І. Мірчука до філософської спадщини В. Липинського, у якій розглядаються вже не стільки і не тільки етичні проблеми окремої особистості, а цілої спільноти. Водночас із цим, увагу І. Мірчука у творчості В. Липинського, як показує

В. Білецька, привертало те, що він надзвичайно чітко показав тісний не нерозривний зв'язок східних і західних первнів в українській духовній традиції. Це ж, як доводить дисертантка, було вагомим кроком на шляху формування колективної ідентичності українців. Плідними, на наш погляд, ці висновки є і з перспективи нашого часу.

За результатами дослідження сформульовано висновки, які цілком відповідають поставленим завданням. Усі висновки інформативні та лаконічні.

Повнота викладу матеріалу дисертації в опублікованих працях і авторефераті не викликає жодних зауважень. Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на наукових конференціях різного рівня. Серед них: II Всеукраїнська наукова конференція «Україна в гуманітарних і соціальноекономічних вимірах» (Дніпро, 2017); Науковий симпозиум «Гуманітарні та суспільні науки в Східній Європі: досягнення та перспективи» (Мінськ, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток сучасного суспільства в умовах глобальної нестабільності» (Одеса, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розвитку науки» (Харків, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виклики для суспільних наук в умовах глобалізації» (Львів, 2017); V Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання сучасної науки» (Івано-Франківськ, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень» (Львів, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії» (Київ, 2017); Всеукраїнська науковопрактична конференція «Суспільні науки та сучасність: актуальні питання» (Запоріжжя, 2017); XXI студентська наукова конференція, присвячена 100-річчю історичного факультету (Полтава, 2018).

Положення і висновки дисертації апробовані у 16 публікаціях, з яких одна стаття у зарубіжному науковому виданні, п'ять – у фахових виданнях України з філософських наук, з них 4 – у виданнях, внесених до міжнародних

баз наукового цитування; десять – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Опубліковані праці свідчать про повноту викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та достатній рівень їх оприлюднення.

В авторефераті повністю висвітлені матеріали усіх розділів дисертації.

Дисертація Білецької В. В. в цілому заслуговує на високу оцінку, та все ж не позбавлена деяких недоліків. У зв'язку з цим висловимо наступні зауваження:

1. Розкриваючи теоретико-методологічну основу дослідження у першому розділі дисертації В. Білецька здійснює ґрунтовний і повний аналіз праць тих українських дослідників (в тому числі й представників української діаспори), які прямо або опосередковано торкалися досліджуваної нею проблематики. Поміж тим аналіз праць зарубіжних дослідників практично відсутній, що, на наш погляд, істотно обмежує всебічний і об'єктивний аналіз історико-філософської спадщини І. Мірчука.
2. На ст. 105 дисертаційного дослідження В. Білецька апелюючи до висновків І. Мірчука стверджує, що «Г. Сковорода це не філософ західноєвропейської міри, бо вся його філософія “наскрізь просякнута національними рисами українського народу”». На наш погляд, таке твердження є дуже категоричним. Крім того, такий висновок додаткового потребує обґрунтування та пояснення, якого в дисертації ми не знаходимо.
3. Розкриваючи погляди І. Мірчука на своєрідність слов'янської філософії у першому підпункті третього розділу дисертації, дисертантка стверджує що «проголошуючи ідею існування слов'янської філософії, І. Мірчук мав на меті сприяти взаємному зближенню представників інтелектуальної культури слов'ян» (с. 168), поміж тим залишаючи поза увагою висвітлення тих перспектив, які відкриються для українського

соціуму в ході такого зближення. Однак висвітлення цього аспекту проблеми має надзвичайно важливе значення – українці, на відміну від інших слов'янських народів, не мали власної держави, відповідно зближення інтелектуальної культури слов'янських народів було одним із шляхів розширення сфери світоглядного та політичного впливу з боку сусідніх народів.

4. У дисертаційному дослідженні часто зустрічаються повтори. Особливо яскраво вони проглядаються у висновках до розділів, окремі положення яких повторюють теоретичні узагальнення, які були здійснені у різних частинах роботи.

Виявлені зауваження та побажання до дисертації не применшують цінності дисертаційного дослідження та не знижують загального наукового рівня, теоретичного та практичного значення результатів роботи, які відображені у публікаціях та авторефераті.

За актуальністю, науковою новизною, достовірністю та практичною цінністю, змістом і оформленням дисертаційна робота Білецької Вікторії Вікторівни «Іван Мірчук як історик української філософії: європейський контекст» повністю відповідає основним вимогам до наукових досліджень такого рівня, визначеним пп. 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р., які ставляться до кандидатських дисертацій, а її авторка заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.05 – історія філософії.

Офіційний опонент:

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри філософії

Національного університету біоресурсів

і природокористування України

С. В. Сторожук

АСВІДЧУЮ
відділу кадрів
М.В. Михайліченко